

Вправи для формування фонетичної компетенції у комунікативному вступному корективному курсі

У статті розглядається підсистема вправ для формування фонетичної компетенції у комунікативному вступному корективному курсі. Визначаються вимоги до вправ та критерії вирізнення типів і видів вправ. Наводяться приклади до кожної із визначених груп та підгруп вправ, пояснюються особливості їх реалізації на практичних заняттях.

Ключові слова: вправи, підсистема вправ, група вправ, вимоги до вправ, типологія вправ, комунікативний вступний корективний курс, фонетична компетенція

Гутник В. М. Упражнения для формирования фонетической компетенции в коммуникативном вводном корективном курсе

В статье рассматривается подсистема упражнений для формирования фонетической компетенции в коммуникативном вводном корективном курсе. Определяются требования к упражнениям, а также критерии выделения типов и видов упражнений. Приводятся примеры к каждой из представленных групп и подгрупп упражнений, объясняются особенности их реализации на практических занятиях.

Ключевые слова: упражнения, подсистема упражнений, группа упражнений, требования к упражнениям, типология упражнений, коммуникативный вводный коррективный курс, фонетическая компетенция

Gutnik V. M. Exercises for the Phonetic Competence Formation in the Introductory Communicative Corrective Course

The article deals with the subsystem of exercises for the phonetic competence formation in the Introductory Communicative Corrective Course. It lists the requirements for the exercises and defines the criteria for the classification of their types and kinds. Every group and subgroup of the exercises is supported by examples. The ways of implementing the exercises in practice explained.

Key words: exercises, subsystem of exercises, group of exercises, requirements for exercises, typology of exercises, Introductory Communicative Corrective Course, phonetic competence

Метою сучасного вступного корективного курсу (ВКК) слід вважати формування фонетичної компетенції (ФК) як складової іншомовної комунікативної компетенції (ІКК). Досягнення цієї мети є можливим за умови створення відповідної підсистеми вправ, яка ґрунтується на особливостях груп, типів і видів вправ.

Слід зауважити, що типи і види вправ для формування ФК описано у працях Т. Д. Вербицької (1975), О. В. Легостаєвої (1982), Н. О. Красовської (1991), Ю. В. Головач (1997), У. Хіршфельд (1998, 2007), А. Н. Хомицької (1999), В. Ю. Кочубей (2006),

В. В. Перлової (2007), К. Бьотгер (2008), О. А. Мацневої (2009), Н. В. Мосьпан (2009), А. В. Долини (2012) та ін. Проте розроблені цими науковцями типології вправ не забезпечують комплексний, інтегрований характер сучасного ВКК, його комунікативну і професійну спрямованість, а також спрямованість на формування навчальної автономії [4].

Метою цієї статті є визначення вимог до вправ, критеріїв вирізнення типів і видів вправ, їх типології, а також обґрунтування та опис підсистеми вправ для формування ФК у комунікативному ВКК.

Насамперед слід дати визначення **вправи**, яким ми керуємося в нашому дослідженні: це спеціально організоване у навчальних умовах багаторазове виконання окремих операцій, дій або діяльності з метою оволодіння ними або їх удосконалення [9, с. 64].

Кожна вправа, незалежно від рівня її складності, включає три **обов'язкових компоненти**: завдання до вправи, виконання завдання і контроль виконання завдання [11, с. 96]. Інші автори виокремлюють ще один компонент вправи, або ж його другу фазу [9, с. 85], який Н. К. Скляренко вважає факультативним – *зразок виконання* [11, с. 96]. Використання зразка виконання є доцільним і можливим у некомунікативних та умовно-комунікативних вправах.

До кожного із компонентів вправи сформульовано конкретні вимоги [11, 13]. **Завдання до вправи** має формулюватись коротко і чітко, не містити надлишкової інформації та передбачати подолання лише однієї труднощі. Згідно загальнометодичного принципу *комунікативності*, завдання до вправи повинно мати комунікативне спрямування (у комунікативних та умовно-комунікативних вправах). З огляду на те, що розроблений нами ВКК має комунікативний характер, перевага в ньому віддається умовно-комунікативним і комунікативним вправам. Створюючи підсистему вправ для формування ФК у ВКК, ми розглядаємо *співвідношення* кількості комунікативних, умовно-комунікативних і некомунікативних вправ. Однак слід зауважити, що у процесі формування ФК частка некомунікативних вправ є значною, оскільки вправи на розвиток фонематичного та інтонаційного слуху, зокрема на впізнавання, диференціацію та ідентифікацію, мають некомунікативний характер.

Наступною вимогою до вправи та її завдання є *вмотивованість*. Вона може бути навчальною, комунікативною, або ж комунікативно-рольовою. У розробленому нами ВКК у більшості вправ присутня комуні-

кативно-рольова вмотивованість, що обумовлено сюжетною організацією навчального матеріалу та введенням до комунікативного мінімуму особистісних ролей. Зміст вправ у комунікативному ВКК знайомить студентів з культурними реаліями країни, мова якої вивчається, її традиціями, історією, характерами людей, їх звичками, що забезпечує у вправах наявність *елемента новизни*, а також їх *культурологічну спрямованість*, які є також вимогами до вправ.

Розроблений нами ВКК призначений для формування ФК у майбутніх учителів німецької мови; це зумовлює його *професійну спрямованість*. Вона забезпечується завдяки особистісним ролям студентів КНЛУ і Вищої педагогічної школи міста Швєбіш Гмюнд (ФРН), які вивчають німецьку мову як фах і стануть у майбутньому вчителями німецької мови, і реалізується у вправах, метою яких є формування *професійно орієнтованих фонетичних навичок* [10, с. 5]. У розробленому нами ВКК такі вправи об'єднано рубриками “*Was sagen die künftigen Lehrer dazu?*” та “*Eigene Übungen sind cool!*”.

Другим компонентом вправи для формування ФК ми вважаємо пред'явлення *зразка виконання*. З огляду на те, що навчання у ВНЗ традиційно розпочинається зі вступного корективного курсу, фонетична домінанта якого є для першокурсників елементом новизни, ми вважаємо зразок виконання вправи обов'язковим компонентом некомунікативних вправ і факультативним – в умовно-комунікативних вправах.

Виконання завдання – третій компонент вправи – передбачає урахування ступеня керованості діями тих, хто навчається. Розрізняють повністю і частково керовані мовленнєві дії, а також дії з мінімальним рівнем керування. З огляду на те, що метою розробленого нами ВКК є формування ФК, а фонетичний аспект є відносно новим для першокурсників, мовленнєві дії першокурсників під час виконання некомунікативних рецептивних і репродуктивних вправ мають бути повністю керованими. Виконання умовно-комунікативних рецептивних і репродуктивних вправ керується викладачем частково, а при виконанні комунікативних продуктивних вправ із рубрики “*Rede “so lernst du reden!*” ми допускаємо мінімальний рівень керування мовленнєвими діями студентів.

Важливим моментом є також *форма організації* вправ. Згідно результатів наших багаторічних опитувань першокурсників 7-ми ВНЗ України можемо констатувати, що 57,28% першокурсників перед проведенням ВКК найефективнішою формою роботи вважають фронтальну, 21,86% – парну, а 19,43% – хорову (1,43% з відповіддю не визначились). Дані статистики свідчать про те, що під час навчання у загальноосвітній школі учням пропонувалась переважно фронтальна форма роботи. На нашу думку, у комуніка-

тивному ВКК є доцільним та ефективним поєднання різноманітних форм роботи. Оскільки формування фонетичних навичок вимагає вчасної корекції фонетичних помилок, ефективною є індивідуальна робота. Однак формування ФК як складової ІКК зумовлює необхідність використання також парної, групової / командної і фронтальної роботи, які суттєво збільшують часові можливості для спілкування ІМ. Слід також зауважити, що робота в парах забезпечує професійне спрямування ВКК, оскільки в такому режимі виконуються вправи, метою яких є формування професійних фонетичних навичок та професійних умінь.

Останньою важливою вимогою до виконання вправи вважається *наявність* чи *відсутність опор*, які можуть бути природними чи спеціально створеними з навчальною метою [11, с. 97]. Опори можуть підвищувати ефективність виконання вправи. Наприклад, розглянувши під час мотиваційного заняття скрин-шот персональної сторінки програми “Скайп” (фото сторінки користувача цієї програми, де відображено його контакти з іншими користувачами), який є вербальною опорою, студенти висловлюються щодо цього засобу спілкування і пояснюють, як за його допомогою вони можуть познайомитись з іншими людьми. У розробленому нами ВКК використовуються як вербальні (таблиці з пропусками для заповнення, тексти фонетичних і граматичних вправ з пропусками, інтонаційні схеми), так і невербальні опори (транскрипційні знаки, карти, малюнки, піктограми).

Останнім компонентом вправи є *контроль*. У комунікативному ВКК об'єктом контролю є рівень сформованості фонетичних навичок в аудіюванні, читанні та говорінні. Критерієм оцінювання виступає фонетична правильність артикуляційних та інтонаційних навичок.

Обираючи форми контролю, не слід змішувати акцент тільки на контроль зі сторони викладача. Ефективними формами є також взаємоконтроль і самоконтроль, які сприяють не лише формуванню нормативних фонетичних навичок, але й ранній професіоналізації навчального процесу, що для майбутніх учителів німецької мови має неабияке значення. Контроль здійснюється в різних режимах: індивідуальному, фронтальному, парному послідовному, парному одночасному. З огляду на те, що у ВКК викладач приділяє особливу увагу корекції фонетичних помилок, вважаємо доцільними формами контролю з боку викладача *безпосередній* та *відстрочений*. Згідно результатів згаданого вище опитування студентів, 52,17% респондентів вважають доцільним безпосередній контроль під час відповіді. 45,42% опитаних вважають ефективним відстрочений контроль. Після завершення ВКК кількість прихильників відстроченого контролю збільшується і складає 59,92%. Кількість

студентів, які вважають ефективним безпосередній контроль під час відповіді, зменшується до 36,44%.

Дані опитування свідчать про те, що під час комунікативного ВКК у студентів формується здатність до самоаналізу; студенти спроможні обирати навчальні стратегії, які відповідають особливостям їхньої психіки, віку та пам'яті. Це викладача при виборі форми контролю брати до уваги психологічні особливості студентів групи та рівень їх знань.

Розглянувши вимоги до компонентів вправ, звернемось до типології вправ, розробленої Н. К. Склярєнко [12, с. 23]. Спираючись на названу типологію, ми доповнили її типами вправ, визначеними за п'ятьма **додатковими критеріями**.

За критерієм *наявності самоаналізу / рефлексії* ми, слідом за А. В. Долиною, визначаємо вправи з рефлексивно-аналітичним компонентом і без нього [5, с. 68-69]. Цей тип вправи являє собою ведення (написання) навчального щоденника самоспостереження, метою якого є забезпечення можливості для самоконтролю та самооцінки сформованості власної ФК як складової ІКК. Такі вправи передбачені нами для забезпечення умов формування навчальної автономії; вони представлені у рубриці "Mein Lerntagebuch".

За критерієм *наявності аналітичного компонента* ми розрізняємо вправи з аналітичним компонентом і без нього. Метою вправ з аналітичним компонентом, які ми розробили для комунікативного ВКК, є порівняльний аналіз інтонаційних моделей, артикуляційних особливостей голосних і приголосних німецької мови, будови та особливостей реалізації різних моделей ритму, ступенів емоційності висловлювань, емоцій, з якими може бути прочитаний текст, а також аналіз змісту віршів, пісень, прислів'їв та скоромовок, що відібрані нами як навчальний матеріал. Вправи з аналітичним компонентом сприяють формуванню усіх складових ФК. Такі вправи представлено у рубриках "Wo wohnen die Vokale?", "Wo wohnen die Konsonanten?", "Das kann man schematisch darstellen".

Наступним додатковим критерієм ми вважаємо *вид знань, що надаються*. За цим критерієм ми розрізняємо вправи для надання *загальнофонетичних* і *професійно спрямованих фонетичних знань* і вправи для *самостійного виведення студентами фонетичних знань*. До вправ, спрямованих на надання загальнофонетичних знань, ми відносимо читання навчальних порад (Lerntipps), які містять загальну інформацію про одиниці сегментного і супрасегментного рівня, мають на меті зняття фонетичних труднощів і в той же час спрямовані на досягнення додаткової мети – вони сприяють формуванню ФК у читанні вголос.

Професійно спрямовані вправи представлені у рубриках "Was sagen die künftigen Lehrer dazu?" та "Eigene Übungen sind cool!". Вони мають на меті фор-

мування професійно орієнтованих фонетичних навичок, зокрема коректного інтонаційного оформлення звертання, прохання, вимоги, перепитування, демонстрації артикуляційних особливостей голосних та приголосних звуків, здатності чути фонетичні помилки у чужому і власному мовленні.

Для отримання виведених знань нами укладено вправи, які мають на меті формування здатності виводити знання самостійно – формулювати фонетичні правила, спираючись на серію підготовчих вправ і текст правила з пропусками. Усвідомивши особливості фонетичного явища чи звука, що вивчається, та заповнивши пропуски – ключові моменти у правилі, студент буде надалі керуватись цим правилом свідомо. Такі вправи представлені нами у рубриці "Das kann ich selbst! Meine phonetische Regel."

За критерієм *"спрямованість на формування фонетичної усвідомленості"* ми розрізняємо вправи для формування фонетичної усвідомленості стосовно одиниць супрасегментного і сегментного рівнів. Перші мають на меті формування усвідомленості особливостей утворення та реалізації більших за обсягом фонетичних одиниць, де звертається увага на їх зовнішню структуру, сегментацію та об'єднання, довжину слова і кількість слів у синтагмі або ж у реченні. Другі – націлені на формування фонетичної усвідомленості усіх дій на рівні окремої фонемі / звука. До них ми відносимо вправи, метою яких є виведення студентами фонетичних знань самостійно. Такі вправи стосуються одиниць обох рівнів – сегментного і супрасегментного.

За *кількістю функцій*, які виконує вправа, розрізняють поліфункціональні [7] і монофункціональні вправи. Слід підкреслити, що більшість розроблених нами вправ є *поліфункціональними*, тобто такими, під час виконання яких відбувається одночасне комплексне формування, удосконалення та контроль деяких суміжних мовних і мовленнєвих навичок [14, с. 205]. Наприклад, при заповненні тексту з пропусками під час аудіювання, формуються не лише фонетичні навички, але й лексичні та орфографічні. На етапі контролю читання записаних слів формується також ФК у читанні вголос.

Проаналізувавши додаткові критерії та визначені за ними типи вправ, перейдемо до розгляду **підсистеми вправ для формування ФК у комунікативному ВКК** (див. рис. 1). Вона ґрунтується на особливостях типів та видів вправ і містить спеціальні групи вправ для формування ФК в *аудіюванні* (Г 1), *читанні вголос* (Г 2), *говорінні* (Г 3), *групу вправ для набуття фонетичних знань* (Г 4), *розвитку фонетичної сенсibiliзації* (Г 5) та для *формування фонетичної усвідомленості* (Г 6).

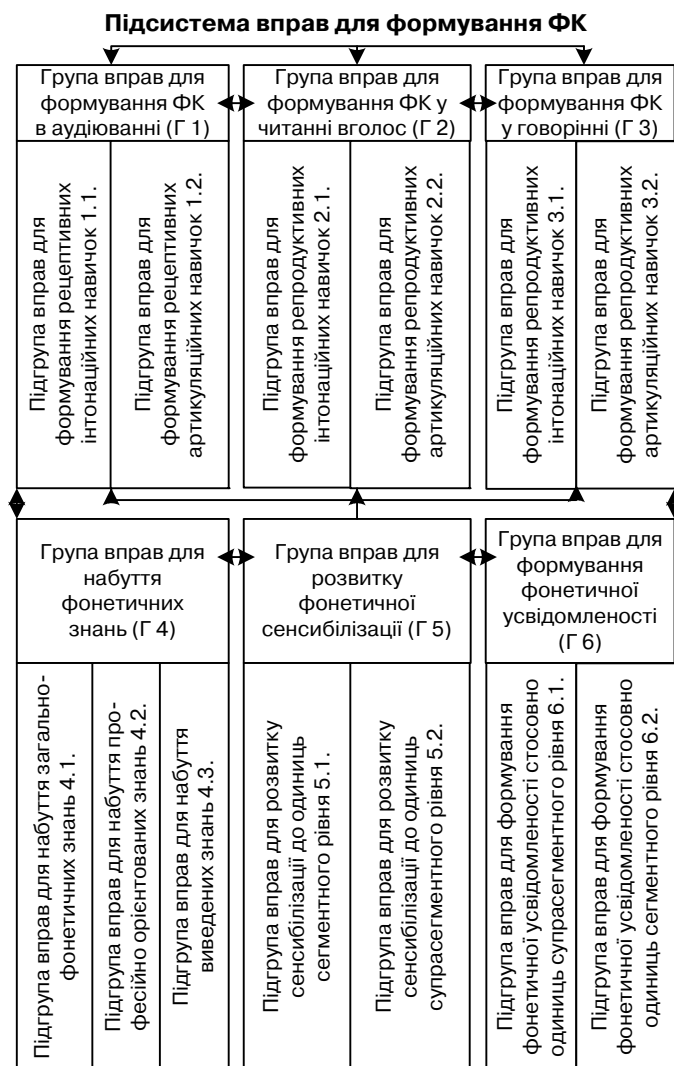

Рис. 1. Підсистема вправ для формування фонетичної компетенції

Розглянемо групу вправ для формування ФК в аудіюванні (Г 1). Метою вправ цієї групи є формування фонетичних навичок аудіювання – інтонаційного та фонематичного слуху. Це обумовлює поділ групи на дві підгрупи: 1.1. для формування рецептивних інтонаційних та 1.2. для формування рецептивних артикуляційних навичок. Мета визначає види вправ, які входять до складу цієї групи: впізнання, диференціація та ідентифікація інтонаційних моделей; інтування фраз (графічно за допомогою інтонограм, за допомогою жестів, тонічно); визначення синтагматичних і фразових наголосів (графічно, за допомогою жестів); впізнання, диференціація та ідентифікація моделей ритму; відтворення моделей ритму (схематично, плесканням у долоні); визначення словесного наголосу (графічно, плесканням у долоні); впізнання, диференціація та ідентифікація фонем/звуків; аудіювання запитань, розпоряджень, повідомлень, прислів'їв, скоромовок, пісень, віршів, міні-діалогів; фонематичні та інтономатичні диктанти.

Це, як правило, рецептивні вправи, які мають некомунікативний або умовно-комунікативний характер. Вони можуть виконуватись як із повним, так і з частковим керуванням з боку викладача. Оскільки зміст розробленого нами ВКК характеризується сюжетною організацією, більшість вправ містить рольовий ігровий компонент (див. приклади 1, 2).

Приклад 1

Мета: формування фонетичних навичок аудіювання: інтонаційного слуху.

Вид вправи: розрізнення нейтральної та емоційної мелодики на слух.

Тип вправи: рецептивна, некомунікативна.

Завдання: Katja erzählt Franziska darüber, wie sie an der Aussprache arbeitet. Hören Sie ihr zu und markieren Sie die Sätze mit **n** (neutral) oder **e** (emotional).

Die Aussprache übe ich täglich. () Ich höre viele Texte. () Beim Hören zeige ich die Satzmelodie durch eine Handbewegung. () Ich höre dem Sprecher zu. () In den Pausen brumme ich nach. () Flüstern macht auch großen Spaß. () Man kann auch halblaut lesen. () Als Schlussübung spreche ich die Sätze mit den anderen Studenten im Chor. () Ich mache das mehrmals. () Jetzt lese ich vor. ()

Приклад 2

Мета: формування фонетичних навичок аудіювання: фонематичного слуху.

Вид вправи: розрізнення на слух довготи і короткості кореневих голосних.

Тип вправи: рецептивна, некомунікативна.

Завдання: Hören Sie die Wörter und zeigen Sie mit den Händen Länge bzw. Kürze des Stammvokals.

das Fenster • das Fett • lehren • die Kette • weben • sehen • Essig • ehrlich • endlich • der Teller • besser • das Messer • (du) lädst • die Fee • lesen • sehr • gestern • senden • das Heft • die Hefe • die Welt • nennen • nehmen • fremd • das Hemd • die Regel • (er) schläft • sprechen • brennen • helfen • (er) rät • das Semester • Weg • verstehen •

Визначаючи типи і види вправ для формування ФК у читанні вголос, ми звертаємось насамперед не до змістової сторони читання, а до технічної. З одного боку, ми можемо вважати, що орфоепічна навичка у випускників школи є сформованою вже перед проведенням ВКК. З іншого боку, багаторічний досвід викладання ІМ свідчить про недостатній рівень оволодіння студентами буквено-звуковими зв'язками і графемно-фонемними відповідностями. Це підтверджується також результатами опитування першокурсників різних ВНЗ України: 17% опитаних вважають найскладнішими для реалізації голосні звуки [e:], [F], [F:], [q], для 12% студентів це голосні з умлаутами [y:], [y], [ø:], [œ], для 14% приголосні [χ], [ç], а для 23% – [N]. Однією із причин, що зумовлює ці труднощі, є невміння співвідносити літеру чи графему зі звуковим

образом/ фонемою. Це спонукало нас включити до підгрупи вправ для формування фонетичних навичок читання вголос вправи для навчання техніки читання, а саме на розпізнавання та розрізнення звуків/ фонем, літер/ графем, а також встановлення відповідностей між ними. До цієї групи ми включаємо такі види вправ: розпізнавання та розрізнення графем; встановлення і реалізація графемно-фонемних відповідностей; читання пар слів, що різняться одним звуковим елементом; римування запропонованих слів; розшифрування орфограм; читання фраз / короткого тексту з демонстрацією за допомогою жестів мелодичного контуру; читання фраз / короткого тексту за допомогою тонічної артикуляції, пошепки, напівголосно; читання фраз / короткого тексту нейтрально та емоційно; читання ритмогруп, скоромовок; читання тексту пісень та їх співання; поділ тексту на фрази, фраз на синтагми.

З метою ефективного формування ФК у читанні вголос ми розробили вправи, які ґрунтуються на положеннях І. О. Зимньої про формування *диференційної чутливості* до одиниць сегментного і супрасегментного рівня [6, с. 124]. Дотримуючись послідовності, визначеної І. О. Зимньою, ми уклали *п'ятикрокові* та *трикрокові* вправи [18, с. 220].

Передусім ми пропонуємо вправи, метою яких є формування навичок тонічної, або ж беззвучної артикуляції. Наступним кроком є відтворення мелодичного контуру фрази лише “гудінням”, що сприяє формуванню навичок інтонування. Далі пропонується читання пошепки і напівголосно. В якості п'ятого, останнього кроку ми вважаємо доцільним читання фраз уголос разом з диктором. Такі вправи сприяють, на нашу думку, формуванню ФК як в аудіюванні, оскільки кожен фразу студенти спочатку слухають, так і в читанні вголос, оскільки вони відтворюють фрази самостійно у різних режимах. При цьому студентам пропонується супроводжувати кожну фразу жестама, що відтворюють мелодичний контур. П'ятикрокові вправи призначені для формування різної диференційної чутливості і нових *слухових еталонів* [6, с. 124], які сприятимуть деавтоматизації ненормативних фосилізованих фонетичних навичок, що формуються під час навчання та вивчення ІМ у школі.

Трикрокові вправи мають на меті формування навичок тонічної артикуляції, читання пошепки і читання разом з диктором — призначені здебільшого для формування диференційної чутливості до одиниць сегментного рівня, адже беззвучна артикуляція спричинює максимальне напруження голосових зв'язок, уповільнення темпу мовлення, отже і більш чітку артикуляцію [18, с. 220]. Проте слід зауважити, що як п'ятикрокові, так і трикрокові вправи сприяють формуванню диференційної чутливості, нормативних

слухових еталонів, отже і ФК у читанні вголос. Групу вправ для формування ФК у читанні вголос (Г 2) ми ілюструємо прикладами 4, 5.

Приклад 4

Мета: формування інтонаційних навичок читання вголос: інтонаційного слуху.

Вид вправи: визначення на слух типів мелодики у реченнях зв'язного тексту, їх реалізація у різних режимах.

Тип вправи: репродуктивна, некомунікативна, комплексна, п'ятикрокова.

Завдання: Bert hat einen Freund. Er heißt Frank.

Schritt 1. Hören Sie Berts Erzählung über seinen Freund und zeigen Sie mit der Hand die Melodie.

Das macht Spaß

Seit September ist Frank Student. Er studiert sein Lieblingsfach, die englische Sprache. Da muss er viel und intensiv arbeiten. Unermüdlich übt er die richtige Aussprache. Gern hört er Texte im Original. Beim Hören zeigt er mit der Hand die Melodie. Er brummt Texte nach. Das ist lustig. Das macht ihm Freude. Er flüstert Sätze nach. Er spricht sie mit. Er liest Texte halblaut. Er liest sie vor. Frank macht Fortschritte. In fünf Schritten übt er die akzentfreie Aussprache. Das macht ihm Spaß.

Schritt 2. Hören Sie die Erzählung wieder und artikulieren Sie die Sätze stimmlos. Zeigen Sie dabei die Melodie.

Schritt 3. Brummen Sie Sätze und zeigen Sie auch die Melodie.

Schritt 4. Flüstern Sie die Sätze und zeigen Sie dabei die Melodie.

Schritt 5. Sprechen Sie die Sätze halblaut nach und zeigen Sie die Melodie.

Приклад 5

Мета: формування артикуляційних навичок читання вголос: фонематичного слуху.

Вид вправи: розрізнення довготи/ короткості голосного /i/ в прислів'ях.

Тип вправи: репродуктивна, некомунікативна.

Завдання:

a. Lesen Sie die Sprichwörter still. Unterstreichen Sie alle I-Vokale und bestimmen Sie ihre Dauer.

Stille Wasser sind tief. • Liebe ist blind. • Irren ist menschlich. • Der Fisch will schwimmen. • Neue Lieder singt man gern. • Wie du mir, so ich dir. • Probieren geht über Studieren. • Wer nichts wird, wird Wirt.

b. Lesen Sie die Sprichwörter laut. Beachten Sie dabei die Länge und die Kürze der I-Vokale.

Розглянемо групу вправ для формування ФК у *говорінні* (Г 3). Спираючись на твердження вчених про природність і первинність діалогу, ми вважаємо, що саме діалогічна форма спілкування може спонукати студентів до активної комунікації і сприятиме успіш-

ному формуванню ФК у говорінні. Використовуючи фонетичний, лексичний і граматичний матеріал, яким насичені кожен із 10 макродіалогів, включених до змісту ВКК, ми уклали вправи для формування ФК у діалогічному мовленні, які відповідають характеру ВКК – комунікативні або ж умовно-комунікативні. Це вправи на реплікування – підстановку, трансформацію, відповіді на запитання, запит і повідомлення інформації. З наростанням труднощів студентам пропонуються вправи на створення мінідіалогів і власних діалогів на основі заданої комунікативної ситуації. Завдяки сюжетній організації курсу більшість вправ містить рольовий ігровий компонент (див. приклад 6).

Приклад 6

Мета: формування у діалогічному мовленні артикуляційних навичок вимовляння африкати [p_f].

Додаткова мета: створення з опорою на зразок мінідіалогу зі словами, що містять африкату [p_f].

Вид вправи: підстановка ЛО з африкатою [p_f] у мінідіалог.

Тип вправи: репродуктивна, умовно-комунікативна, поліфункціональна.

Завдання: Fragen Sie Ihre Kommilitonen, was sie gern essen. Was essen sie am liebsten? Verwenden Sie in Ihren Antworten die Wörter aus dem Kasten.

Beispiel: A.: Was isst du gern?
B.: Ich esse Pfannkuchen gern.
A.: Und was isst du am liebsten?
B.: Am liebsten esse ich eine Pfeffersteak.

Pfannkuchen • Pfeffersteak • Apfelkuchen • Pfefferkuchen • Karpfen • Pflaumenmus • Gemüsepfanne • Pfirsiche •
--

Попри те, що в укладеному нами комунікативному ВКК домінують вправи для формування ФК у діалогічному мовленні, належне місце відведено також вправам для формування ФК у монологічному мовленні. Це вправи на приєднання мовленнєвого зразка, об'єднання декількох зразків мовлення, об'єднання речень у понадфразову єдність, створення власного висловлювання на рівні фрази і понадфразової єдності за допомогою опор, створення власного мінімонологу текстового рівня (див. приклад 7).

Приклад 7

Мета: формування інтонаційних навичок монологічного мовлення.

Додаткова мета: формування лексичної компетенції: повторення днів тижня.

Вид вправи: продукування монологічного висловлювання на рівні фрази з використанням трискладових ритмогруп з наголосом на другому складі.

Тип вправи: продуктивна, умовно-комунікативна, поліфункціональна.

Завдання: Sie stellen die Einkaufsliste für die ganze Woche zusammen. Sagen Sie, was sie an jedem Wochentag kaufen.

Verwenden Sie in den Antworten die Lebensmittel, deren Namen dreisilbig und auf der zweiten Silbe betont sind.

Beispiel: Am Montag kaufe ich Kartoffeln. Am Dienstag

...

Вправи для формування ФК та інших мовних компетенцій – складових ІКК об'єднано нами у рубриці “Rede, so lernst du reden!” Вони виконуються студентами після опрацювання нового фонетичного чи граматичного матеріалу. Згідно моделі Д. Хепворт “синтез 1” – “аналіз” – “синтез 2” [19], яка відображає послідовність формування ФК у напрямі від мовлення (пред'явлення нового матеріалу на рівні тексту) до мови (аналіз накопиченого мовленнєвого матеріалу та самостійне, проте кероване викладачем оволодіння системою мови) і до мовлення (власне мовленнєва діяльність), на цей час новий матеріал, будучи включеним у мовленнєву діяльність (вправи на діалогічне та монологічне мовлення рубрики “Rede, so lernst du reden!”) знаходиться на рівні “синтез 2”, тобто узагальнюється і вживається в усній творчій продукції [9, с. 59].

Вправи наступної групи – Г4 – мають на меті надання фонетичних знань [3, с. 64]. У першій підгрупі (4.1.) представлено вправи для надання загальнофонетичних знань, тобто знань про фонетичну підсистему ІМ, алфавіт і співвідношення букв, транскрипцію, правила орфографії, особливостей транслітерації, фоностилестичні особливості мовлення [1, с. 111] (див. приклад 8).

Приклад 8

Мета: надання загальнофонетичних знань.

Додаткова мета: формування орфографічних навичок письма.

Вид вправи: читання вголос.

Тип вправи: репродуктивна, некомунікативна.

Завдання:

- Lesen Sie den Lerntipp still. Übersetzen Sie ihn in die Muttersprache. Schreiben Sie die Termini in Ihr Vokalbelheft.
- Lesen Sie den Lerntipp vor. Beachten Sie beim Lesen Melodieverläufe.

Lerntipp! Die relative Vokaldauer bezeichnet man auch als Quantität. Nach diesem Merkmal unterscheidet man lange und kurze Vokale.

Професійне спрямування сучасного ВКК є його неодмінною характеристикою, яка реалізується у професійно орієнтованих вправах. Підгрупа 4.2. містить вправи, метою яких є надання фонетичних професійно орієнтованих знань, тобто таких, які вчитель може використати у своїй майбутній діяльності для навчання інших (див. приклад 9).

Приклад 9

Мета: надання фонетичних професійно орієнтованих знань.

Додаткова мета: формування фонематичного слуху.

Вид вправи: диференціація на слух довгого і короткого голосного /e/.

Тип вправи: рецептивно-репродуктивна, некомунікативна, поліфункціональна.

Завдання:

- Katja übt Kürze und Länge der E-Vokale. Leider lässt sie noch Fehler zu. Hören Sie Katja und stellen Sie fest, welche Wörter sie mit der falschen Vokaldauer ausgesprochen hat. Markieren Sie diese Wörter.
- Verbessern Sie Katjas Fehler. Lesen Sie die markierten Wörter phonetisch korrekt vor.
stehlen → stellen • Wesen → wessen • Bären → Bärte • Reh → retten • Tee → Teller • käme → kämmer • Schnee → schnell • Segel → Sessel • Tränen → trennen

До підгрупи 4.3. ми включили вправи, спрямовані на надання студентам можливості вивести фонетичні знання самостійно. *Виведені знання* [2] не отримуються у готовому вигляді, вони виводяться студентом на основі вихідного матеріалу – тексту правила, де випущено ключові поняття, які студент може вставити у правило самостійно після серії підготовчих вправ (див. приклад 10).

Приклад 10

Мета: виведення фонетичних знань самостійно.

Додаткова мета: формування орфографічних навичок написання фонетичних термінів.

Вид вправи: заповнення пропусків за змістом.

Тип вправи: репродуктивна, некомунікативна, поліфункціональна.

Завдання:

- Lesen Sie die Regel still. Nennen Sie die Termini, die einzusetzen sind. Übersetzen Sie diese in die Muttersprache.
- Ergänzen Sie die Regel.

* Im Deutschen unterscheidet man die _____ und die _____ Melodie.

* Wenn im Aussagesatz eine Aussage oder ein Sachverhalt (зміст, значення) ausgedrückt wird, spricht man ihn mit der _____ Melodie. Dabei liegt die am stärksten betonte Silbe (Schwerpunktsilbe //) im _____ .

z. B.: Frank ist Student.(↓)

Hochton				
Mittelton	—	•	•	
Tiefen	Frank	ist	Stu	dent

Диференційна чутливість фонетичних навичок [6, с. 124], або **сенсibiliзація** [16, 17] є основним засобом запобігання труднощам у процесі формування слуховимовних навичок. Варто зауважити, що рівень розвитку сенсibiliзації до одиниць сегментного і супrasegmentного рівня має безпосередній вплив на заволодіння фонетичних знань, формування фонетичної усвідомленості та, відповідно, на рівень сформованості ФК в аудіюванні, читанні вголос та говорінні.

І. О. Зимня наголошує на тому, що формування диференційної чутливості має відбуватись саме у чітко визначеній послідовності: слід розпочинати промовлянням про себе, без включення будь-якої моторики, далі доцільно перейти до тонічної або беззвучної артикуляції, а потім – до артикуляції, що проявляється засобами моторики [6, с. 124]. І. Кано рекомендує під час роботи над звуковим аспектом мовлення застосування технік, які стимулюють розвиток сенсibiliзації як до одиниць сегментного, так і супrasegmentного рівня [17, с. 30]. Розроблені нами комплексні п'ятикрокові і трикрокові вправи спрямовані насамперед на розвиток сенсibiliзації до одиниць сегментного і супrasegmentного рівня (див. приклад 4). Особливе місце у формуванні фонетичної чутливості займають вправи для формування сенсibiliзації до ритму ІМ. Ефективними є вправи з використанням прислів'їв, скоромовок та пісень. У прикладі 11 представлено вправу на формування диференційної чутливості до ритму.

Вправи, спрямовані на розвиток сенсibiliзації, ми включили до групи Г 5.

Приклад 11

Мета: розвиток сенсibiliзації до ритму.

Додаткова мета: формування ритміко-інтонаційних навичок у діалогічному мовленні.

Вид вправи: вимовляння ритмогруп з плесканням у долоні.

Тип вправи: репродуктивна, умовно-комунікативна, поліфункціональна.

Завдання: Katja und Sweta fällt der deutsche Rhythmus schwer, deshalb üben sie ihn so oft sie können. Jetzt bilden sie zweisilbige Rhythmusgruppen als Frage und Antwort. Machen Sie das auch zu zweit. Klatschen Sie beim Sprechen die betonte Silbe.

Beispiel: A.: MACHST du? (↑)

B.: Du MACHST! (↓)

☺ Hast du? – Du hast! ☺ Lernst du? – Du lernst! ☺ Malst du? – Du malst! ☺ Fährst du? – Du fährst! ☺ Räts du? – Du rätst! ☺ Lädst du? – Du lädst! ☺ Hältst du? – Du hältst!

Фонетична усвідомленість є складовою ФК. Ми визначаємо її як здатність розпізнавати звукові одиниці різних рівнів в усному мовленні та на письмі, а також оперувати ними підсвідомо. Розрізняють фонетичну усвідомленість стосовно одиниць супра-

сегментного і сегментного рівнів. У першому випадку йдеться про сприйняття більших за обсягом фонетичних одиниць, у другому випадку всі дії виконуються на рівні окремої фонемі / звука. До вправ, спрямованих на **формування фонетичної усвідомленості**, слід віднести визначення початкового або ж кінцевого звука, синтез звуків, заміну звука, сегментацію мовленнєвого потоку на фрази, синтагми, слова, поділ слів на склади, об'єднання складів у слова, визначення довжини слова та кількості слів у синтагмі або ж реченні, виокремлення фонетичних одиниць із контексту та їх опрацювання (див. приклад 12).

Приклад 12

Мета: формування фонетичної усвідомленості стосовно одиниць супрасегментного рівня.

Додаткова мета: формування інтонаційного слуху у аудіюванні; формування орфографічних навичок письма у зв'язному мінітексті.

Вид вправи: маркування синтагматичних і завершальних пауз; орфографічно коректне оформлення тексту.

Тип вправи: репродуктивна, некомунікативна, поліфункціональна.

Завдання:

a. Lesen Sie die Abschluss- und Verbindungspausen fest.

am letzten Wochenende war im Zentrum das große Stadtfest überall herrschte reges Leben vor dem großen Hotel versammelten sich viele Jugendliche zu einer Karaoke-Show auf der großen Bühne waren viele Künstler zu sehen kurz vor Mitternacht traten am großen Springbrunnen verschiedene Tänzer auf

b. Hören Sie den Text. Prüfen Sie, ob Sie die Pausen richtig festgelegt haben.

c. Schreiben Sie den Text orthografisch korrekt.

Ми вважаємо, що формуванню фонетичної усвідомленості сприяють також вправи з аналітичним елементом, які виконуються після серії підготовчих вправ перед самостійним виведенням правила. Своєрідним сигналом про достатній рівень сформованості фонетичної усвідомленості є готовність і здатність студента вивести фонетичне правило самостійно.

Розглянувши 6 груп вправ для формування ФК, звернемось до письма, яке є важливим засобом в подоланні труднощів, пов'язаних з особливостями звуко-буквених і фонемно-графемних відповідностей. Це стосується насамперед графем, які не мають аналогів у рідній мові. Згідно Типової навчальної програми [15] студентами філологічних факультетів ВНЗ стають випускники шкіл, які володіють німецькою мовою на рівні В 1. Проте, як показує багаторічний досвід викладання, писемне мовлення значно відстає від усного, недостатньо сформованими є навіть орфографічні навички. Під час проведення ВКК з'ясовується, що студенти не завжди можуть передати орфографічно

правильно звуки [ç], [χ], [ʃ], [Z], [N], [s], [z]. Труднощі виникають також при передачі на письмі умлаутів, аналогів яким немає в українській мові. Все це зумовило необхідність розробити *вправи для формування навичок техніки письма* (див. приклади 13, 14).

Приклад 13

Мета: формування навичок техніки письма.

Додаткова мета: формування орфографічних навичок письма у зв'язному мінітексті.

Вид вправи: заповнення пропусків літерами /ph/, /w/, /v/, /f/; орфографічно коректне оформлення тексту.

Тип вправи: репродуктивна, некомунікативна.

Завдання: Ergänzen Sie die fehlenden Buchstaben.

...netik ist ein ...ichtiger Aspekt der Sprache. Katja übt die Aussprache der ...okale und Konsonanten gern. Die Aussprache der Di...thonge ...ällt ihr besonders schwer. Natascha beschä...tigt sich o...t mit Grammatik: sie arbeitet an der ...ort...olge oder schreibt Substanti...e, Adjekti...e, ...erben und Ad...erbien in ihr...örterbuch. Sie ...iedeholt die Deklination der Substanti...e und schreibt jedes Substanti... im Nominati..., Geneti..., Dati... und Akkusati... . Olja macht ...ehler beim Schreiben, des...egen macht sie alle Übungen schri...tlich. Jetzt schreibt sie Fremd...örter: ...ilologie, ...iloso...ie, ...ysik, ...ilatellie. Die Rechtschreibung ist ...ür sie eine Katastro...e!

Приклад 14

Мета: формування навичок техніки письма.

Додаткова мета: формування артикуляційних та інтонаційних навичок аудіювання; формування граматичних навичок: повторення утворення і вживання наказового способу (Imperativ); формування орфографічних навичок письма у зв'язному мінітексті.

Вид вправи: сегментація потоку мовлення на фрази; орфографічно коректне оформлення тексту.

Тип вправи: рецептивно-репродуктивна, некомунікативна, поліфункціональна.

Завдання: Hören Sie das Gedicht und schreiben Sie es orthografisch korrekt mit. Setzen Sie nötige Satzzeichen.

Lassdaskommssofartherbringdashinkannstdunichthören holdassofortherkannstduncihtverstehenseiruhigfassdasn ichtansitzruhignimmdasnichtindenmundschreinichtstelldassofortwiederwegpassaufnimmdiefingerwegsitruhigmachdichnichts chmutzigbringdassofortwiederzurückschmierdichnich tvollseiruhiglassdaswernichthörenwillmussfühlen

(Uwe Timm)

Серед розроблених нами вправ для формування навичок техніки письма є також вправи на заповнення пропусків, правильне розташування літер, складання слів із складів, транскрибування слів, написання затранскрибованих слів/ речень, а також слухові диктанти і самодиктанти.

Слід зауважити, що розроблений ВКК має на меті формування ФК як складової ІКК, проте існує необ-

хідність формування у такому курсі інших мовних компетенцій, зокрема лексичної і граматичної, тому що усі три мовні компетенції нерозривно пов'язані між собою і формуються на спільному навчальному матеріалі. Важливо, що ВКК має комплексний інтегрований характер, отже ФК формується на відібраному нами та включеному до змісту курсу лексичному і граматичному матеріалі. Це зумовило необхідність розробки вправ для формування лексичної і граматичної компетенцій (ЛК і ГК).

Для формування ЛК в аудіюванні ми розробили вправи, які виконуються за допомогою фонограми, зокрема некомунікативні вправи на засвоєння форми і значення ЛО: повторення ЛО за фонограмою, заповнення пропусків під час слухання фонограми, диференціація ЛО та імітація мовленнєвого зразка за диктором (див. приклад 15).

Приклад 15

Мета: формування лексичних навичок аудіювання: ідентифікація на слух фонетичних термінів.

Додаткова мета: продукування монологічного висловлювання на рівні фрази з використанням фонетичних термінів продукування фонетично коректного монологічного висловлювання на рівні фрази з використанням фонетичних термінів.

Вид вправи: аудіювання тексту, ідентифікація фонетичних термінів.

Тип вправи: рецептивно-репродуктивна, некомунікативна, поліфункціональна.

Завдання:

- Hören Sie sich das Gespräch. Zählen Sie phonetische Termini auf, die Katja schon kennt. Übersetzen Sie diese in die Muttersprache.
- Sagen Sie, welche phonetischen Termini Sie noch kennen.

Для формування ЛК у читанні вголос ми уклали некомунікативні вправи на прогнозування форми слова, а саме розшифрування орфограм та розкладання ланцюжка на окремі ЛО, некомунікативні рецептивно-репродуктивні вправи, такі як заповнення пропущених у тексті для читання вголос ЛО та самостійна семантизація незнайомих слів за формальними ознаками чи за контекстом (див. приклад 16).

Приклад 16

Мета: формування лексичних навичок читання вголос: знаходження у тексті для читання слів за темою "Gerichte" та їх семантизація шляхом перекладу на рідну мову.

Додаткова мета: фонетично коректне оформлення читання тексту вголос.

Вид вправи: читання тексту вголос.

Тип вправи: рецептивно-репродуктивна, некомунікативна.

Завдання:

- Lesen Sie den Text vor. Unterstreichen Sie darin alle

Gerichte, die auf der Speisekarte aus Coburg standen. Übersetzen Sie diese in die Muttersprache.

- Sagen Sie, ob solche Gerichte für die ukrainische Küche typisch sind. Welche davon würden Sie essen?

Feinschmecker

Swetas Bruder Dima ist ein Feinschmecker. Sein Skype-Freund Justus aus Coburg hat ihm am Montag die Speisekarte aus dem "Goldenen Kreuz" gemailt. Er ist nämlich zur Silbernen Hochzeit seiner Eltern dort gewesen. Dima liest die Gerichte seiner Schwester am Telefon vor und bittet sie, eins davon für ihn zu kochen. Die Karte beginnt mit Nudeln mit gerösteten Nüssen, dann folgen Orangenente in Rotweinsauce, ungarischer Hühnerpotopf mit grünen Bohnen und schließlich wird das Tagesgericht erwähnt: Wildhasenfleisch auf Senfsauce mit Bratkartoffeln und Kohl. Dima möchte gern das Entengericht essen, aber Sweta will keine Ente kaufen und auch nicht in der Küche stehen.

З метою формування ЛК у говорінні (діалогічному і монологічному) ми уклали некомунікативні вправи на засвоєння форми і значення ЛО – вгадування ЛО за дефініцією чи карткою, знаходження правильної форми ЛО у висловлюванні; на засвоєння сполучуваності ЛО, наприклад складання словосполучень і речень, розширення речень за рахунок додаткових членів речення; а також рецептивно-репродуктивні і продуктивні умовно-комунікативні вправи: імітація мовленнєвого зразка, підстановка у мовленнєвий зразок, імітація мовленнєвого зразка з трансформацією ("снігова лавина"), вживання ЛО у висловлюванні, розширення речень за рахунок додаткових членів речення, відповіді на альтернативні запитання, об'єднання мовленнєвих зразків у понадфразову єдність (див. приклад 17).

Приклад 17

Мета: формування лексичних навичок говоріння: вибір правильної ЛО.

Додаткова мета: фонетично коректне оформлення монологічного висловлювання на рівні мінітексту.

Вид вправи: підстановка правильної ЛО; продукування монологічного висловлювання на рівні мінітексту.

Тип вправи: рецептивно-репродуктивна, некомунікативна.

Завдання: Wählen Sie das richtige Wort und formulieren Sie die richtige Aussage.

- Ich habe ein Problem. Oft komme ich spät nach Hause und hole alle Mahlzeiten/ Essenszeiten/ Hochzeiten auf.
- Zum Glück nehme ich nicht ab/ mit/ zu.
- Gut, wenn der Mensch zu festen/ kräftigen/ regelmäßigen Zeiten isst.
- Mutti und ich mögen Kaffee/ Schokolade/ Tee.
- Mit dem Mittagessen/ Frühstück/ Kaffee nachmittags klappt es bei mir nicht immer.

Ми розробили також низку вправ для формування у комунікативному ВКК *граматичної компетенції* (ГК). Це насамперед вправи, метою яких є формування ГК в аудіюванні. До таких ми відносимо некомунікативні рецептивно-репродуктивні вправи: упізнання граматичної структури (ГС) або ж граматичної форми на слух, диференціація та ідентифікація схожих ГС (див. приклад 18). Такі види вправ можуть виконуватись і для формування ГК у читанні вголос.

Приклад 18

Мета: формування граматичних навичок аудіювання: упізнання граматичної форми на слух.

Вид вправи: аудіювання мінітексту.

Додаткова мета: формування фонематичного слуху; формування орфографічних навичок; формування артикуляційних навичок читання вголос.

Тип вправи: рецептивно-репродуктивна, некомунікативна.

Завдання: Hören Sie den Text und notieren Sie sich beim Hören die Verbformen, die mit dem Reflexivpronomen *sich* gebraucht sind. Lesen Sie diese vor.

Wie man sich fühlen kann – gesundheitlich oder in einer Situation

Morgens fühle ich mich gut. Du fühlst dich abends munter. Er fühlt sich niemals wohl. Heute fühlen wir uns wirklich glücklich. Habt ihr euch jemals so froh gefühlt? Sie fühlen sich ausgeruht und voller Tatendrang.

Для формування граматичних навичок говоріння (діалогічного та монологічного мовлення) ми розробили некомунікативні та умовно-комунікативні рецептивно-репродуктивні і продуктивні вправи на імітацію мовленнєвого зразка з новою ГС, підстановку мовленнєвого зразка з новою ГС, трансформацію ЗМ з новою ГС, завершення ЗМ з новою ГС, вставку дієслів у необхідній за контекстом видо-часовій формі, розширення ЗМ з новою ГС, відповіді на запитання та постановку запитань, самостійне вживання ГС на рівні фрази, з'єднання кількох фраз з однаковою структурою або з різними, самостійне вживання необхідних ГС у мовленні (див. приклад 19).

Приклад 19

Мета: формування граматичних навичок монологічного мовлення: вживання дієслів з прийменниками подвійного керування та модальних дієслів.

Додаткова мета: формування навичок вживання ЛО до теми "Wohnung"; фонетично коректне оформлення монологічного висловлювання.

Тип вправи: умовно-комунікативна, продуктивна, з опорою на малюнки.

Завдання: Katja überlegt, wie sie ihr Wohnzimmer möblieren könnte. Sagen Sie, was von diesen Möbelstücken und Gegenständen Katja sich kaufen sollte? Wohin könnte sie diese stellen/ legen/ hängen?

Beispiel: Katja sollte sich einen Tisch kaufen.
Den Tisch könnte sie an die Wand stellen.

Для формування ГК нами укладено вправи на упізнання ГС або ж граматичної форми на слух; упізнання ГС або ж граматичної форми при читанні вголос; імітацію мовленнєвого зразка з новою ГС; підстановку мовленнєвого зразка з новою ГС; трансформацію мовленнєвого зразка з новою ГС; завершення мовленнєвого зразка з новою ГС; вставку дієслів у необхідній за контекстом видо-часовій формі; розширення ЗМ з новою ГС; самостійне вживання ГС на рівні фрази / ПФЄ; самостійне вживання необхідних ГС у мовленні та відповіді на запитання і постановку запитань.

Беручи до уваги викладене вище, а саме визначення поняття "вправа", сформульовані вимоги до вправ для формування ФК, обґрунтовану типологію вправ, ми розробили на основі визначених нами критеріїв підсистему вправ для формування ФК у комунікативному ВКК. У цій статті ми представили підсистему графічно та описали кожну із шести груп, зображених на рисунку: Г 1 – група вправ для формування ФК в аудіюванні, Г 2 – група вправ для формування ФК у читанні вголос, Г 3 – група вправ для формування ФК у говорінні, Г 4 – група вправ для надання та набуття студентами фонетичних знань, Г 5 – група вправ для розвитку фонетичної сенсibilізації, Г 6 – група вправ для формування фонетичної усвідомленості. Описавши кожну групу, ми проілюстрували її прикладами вправ. Ми доповнили підсистему вправами для формування навичок техніки письма, які є важливим засобом запобігання виникненню труднощів при оволодінні звуко-буквеними та фонемно-графемними відповідностями. Для забезпечення комплексного інтегрованого характеру ВКК також розробили вправи для формування у цьому курсі лексичної та граматичної компетенцій.

Розроблена нами підсистема вправ для формування ФК у комунікативному ВКК може служити у подальших дослідженнях особливостей формування комунікативної компетенції у цілому і фонетичної компетенції зокрема.

Особливості розроблених нами вправ можуть бути враховані при організації та проведенні вступних корективних курсів, а також у ході подальшого вдосконалення фонетичної компетенції як під час аудиторних занять, так і в самостійній роботі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бориско Н. Ф. Особливості формування фонетичної компетенції в умовах інтегрованого навчання ІМ у мовному ВНЗ / Н. Ф. Бориско // Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції : Курс лекцій : [навч.- метод. посібник для студ. мовних спец. осв.- кваліф. рівня "магістр"] / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. / за ред. Ніколаєвої С. Ю. – К. : Ленвіт, 2011. – С. 107-140.
2. Вовк О. І. Формування англомовної граматичної компетенції у майбутніх учителів в умовах інтенсивного навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. / О. І. Вовк. – Київ, 2008. – 344 с.
3. Гутник В.М. Психолінгвістичні особливості формування фонетичної компетенції у майбутніх учителів німецької мови / В.М. Гутник // Вісник Київського національного лінгвістичного університету: Серія "Педагогіка та психологія". – Вип. 16. – К: Видавничий центр КНЛУ, 2009. – С. 60-68
4. Гутник В.М. Характеристика та аналіз фонетичних курсів / В. М. Гутник // Гуманізація навчально-виховного процесу: Збірник наукових праць. – Вип. XLVI / За заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов'янськ: СДПУ, 2009. – С. 41-52
5. Долина А. В. Методика вдосконалення фонетичної компетенції у майбутніх учителів англійської мови у самостійній роботі : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / А. В. Долина. – Київ, 2012. – 190 с.
6. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке: Книга для учителя. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1985. – 160 с.
7. Китайгородская Г.А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам. – 2-е изд. исп. и доп. – М.: Высшая школа, 1986. – 103 с.
8. Красовская Н. А. Обучение фонетическому аспекту общения на начальной ступени интенсивного курса немецкого языка в языковом ВУЗе : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Красовская Наталья Александровна. – К., 1991. – 241 с.
9. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : Підручник, Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
10. Перлова В. В. Методика формування у майбутніх учителів англійської мови професійно орієнтованих слухо-вимовних навичок: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 "Теорія та методика навчання: германські мови" / В. В. Перлова. – К., 2007. – 24 с.
11. Складенко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмій / Н. К. Складенко // Міжнародна науково-практична конференція : Іноземні мови сьогодні і завтра. Тези доповідей. – Тернопіль, 1999. – С. 96-97.
12. Складенко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування міжкультурної комунікативної компетенції / Н. К. Складенко // Навчання ділової англійської мови у Східній Європі : для чого і як? II Міжнародна наукова конференція. Тези доповідей. – Ялта, 2006. – С. 27-28.
13. Складенко Н. К. Типологія вправ для навчання ділового спілкування та сучасні вимоги до них / Н. К. Складенко // Навчання ділової англійської мови у Східній Європі : для чого і як? Міжнародна наукова конференція. Тези доповідей. – Дніпропетровськ, 2004. – С. 23-25.
14. Соловова Е. Н. Методическая подготовка и переподготовка учителя иностранного языка: интегративно-рефлексивный подход : монография / Е. Н. Соловова. – М. : ГЛОССА ПРЕСС, 2004. – 336 с.
15. Borisko N., Gutnik W., Klimentjewa M. u a. Curriculum für den sprachpraktischen Deutschunterricht an pädagogischen Fakultäten der Universitäten und pädagogischen Hochschulen. – К. : Ленвіт, 2004. – 256 с.
16. Budde M. Sprachsensibilisierung. Unterricht auf sprachreflektierender und sprachbetrachtender Grundlage. Eine Einführung. – Kassel : Universität Press, 2001. – 79 S.
17. Cauneau I. Hören – Brummen – Sprechen. Hören und Ausspracheschulung / Ilse Cauneau // Fremdsprache Deutsch. " 1992. Heft 7. – S. 28-30
18. Gutnyk W. Der kommunikative phonetische Einführungskurs: Zielstellung, Besonderheiten und Übungsschwerpunkte / W. Gutnyk // Germanistik in der Ukraine. – Jahrheft 7. – Kyjiw: Verlagszentrum der KNLU, 2012. – S. 217-221.
19. Hepworth J. C. The Importance and Implication of the "Critical Period" for Second Language Learning. – English language teaching journal, 1974, v. VIII, No. 4. – 273-283 p.

Отримано 27.10.13